

twitter.com/FelixKitap

instagram.com/felixkitap

1.
CİLT

ALEKSANDR SOLJENITSİN

1970
NOBEL
EDEBİYAT ÖDÜLÜ

ГУЛАГ ТАКІПДОВАЛДЯІ

ÇEVİREN: ÇAĞAN ER

Aleksandr Soljenitsın
Gulag Takımadaları
Архипелаг ГУЛАГ

Rusça aslından çeviren: Çağan Er
Çeviride emeği geçenler: Şevval Abay - Cemre Özkan - Kılıçhan Saygı

Felix Kitap: 15
1. Baskı: Eylül 2023

ISBN 13: 978-605-80606-7-8
Copyright © 2020, Librairie Artheme Fayard
Copyright © 2020, Felix Kitap

*Türkçe çeviri ve baskısı Librairie Artheme Fayard'ın izniyle yapılmıştır.
Bu Eser'in müellifi olarak yazarın hakları mahfuzdur.*

Tüm hakları saklıdır. Hiçbir şekilde tamamı veya herhangi bir parçası fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Bunu yapanlar veya buna teşebbüs edenler hakkında yayınevimiz kanunî takibat yaptırma hakkına sâhiptir.

Kapak Tasarımı: Furkan Şener (www.furkansener.com)
Sayfa Tasarımı: Felix Kitap

Baskı: **Doğuş Matbaacılık**
Adres: Zübeyde Hanım Mah. Kazımkarabekir Cd. Altıntop İş Merkezi No: 87/20
İskitler, Altındağ/ANKARA
Telefon: (312) 384 52 76 • **Sertifika No:** 70282

Adres: Kavaklıdere Mah. Bardacık Sok. No: 37/A Küçüksat, Çankaya Ankara • Telefon: (312) 434 44 64
E-Mail: info@felixkitap.com • Web: www.felixkitap.com • Sertifika No: 25787

Felix Kitap bir Hayalci Yayıncılık markasıdır.

ALEKSANDR İSAYEVİÇ SOLJENİTSİN

(11 Aralık 1918-3 Ağustos 2008): Rus yazar, filozof, tarihçi, kısa hikaye yazarı ve siyasî tutuklu. Soljenitsın Sovyetler Birliği'nin ve komünizmin amansız bir eleştirmeniydi ve Gulag işçi kampları sisteminden tüm dünyanın haberdar olmasını sağladı.

İkinci Dünya Savaşı boyunca orduda hizmet verdikten sonra bir işçi kampında sekiz yıl çalışma cezası almıştı ve sonra da Stalin'i şahsına özel bir mektupta eleştirdiği için sürgüne gönderildi. Sovyetler Birliği'nde sadece bir kitabının yayınlanmasına izin verilmiştir: *İvan Denisoviç'in Bir Günü* (1962). Her ne kadar 1956'da Nikita Kruşçev'in reformları onu sürgünden kurtardıysa da, *Kanser Koğuşu'nun* (1968), *Ağustos 1914'ün* (1971) ve *Gulag Takımadaları'nın* (1973) Sovyetler Birliği dışında yayınlanması yetkili makamları kızdırdı ve Soljenitsın, Sovyet vatandaşlığından 1974'te çıkarıldı. Batı Almanya'ya gitti ve 1976'da ailesiyle beraber, yazmaya devam edeceği ABD'ye taşındı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla vatandaşlığı 1990'da iade edildi ve dört yıl sonra, ölene kadar (2008) kalacağı Rusya'ya geri döndü. 1970'te Nobel Edebiyat Ödülü ile onurlandırıldı. Yazdığı *Gulag Takımadaları*, Sovyet devletiyle birebir kapışacak ölçüde büyük ve etkileyici bir çalışmaydı ve on milyonlarca kopya sattı.

*Bu kitabı
olanlardan bahsetmeye
ömrü yetmeyenlere adıyorum.
Ve onlar göremediğim
hatırlayamadığım
ve tahmin yürütemediğim
her şey için beni affetsinler.*

ÖNDEYİŞ

Cilt 1

Ben ve arkadaşlarım, 1949 yılında Bilimler Akademisi'nin *Priroda*¹ dergisinde küçük harflerle yer alan dikkate değer bir yazının üzerine düştük. Yazıda Kolıma Nehri üzerindeki kazılar esnasında antik bir akıntıdan kalma bir buz kütesinin keşfedildiği ve bu kütenin içinde fosilleşmiş bir faunanın temsilcilerinin bulunduğu yazıyordu. Buz kütesinin içindeki balıklar ve semenderler o kadar taze duruyorlarmış ki, bilim muhabiri, orada bulunan insanların buzu parçaladıktan hemen sonra bu canlıları büyük bir iştahla yediklerine tanık olmuş.

Dergi, balık etinin buzda saklanma süresi hakkında okuyucuların bir kısmını şaşırtmış olmalı. Ancak okuyuculardan çok azı bu alelade yazının gerçek, kahramansı anlatımına kulak verebilmiştir.

Biz ise bunun hemen farkına varmıştık. Bütün sahneyi apaçık bir şekilde, en ince ayrıntısına kadar görmüştük. Orada bulunanların ne denli aceleyle buzu kırdıklarına; ihtiyoloji biliminin yüksek esaslarını çiğneyerek ve dirsekleriyle birbirlerini iterek bin yıllık et parçalarını dövdüklerine, ateşte çözdürüp karınlarını doyurduklarına şahit olmuştuk.

Tüm bunların farkına vardık çünkü aslında, biz de orada bulunanlardan biriydik. Biz, dünya üzerinde bir semenderi iştahla yiyebilecek olan o eşsiz ve güçlü Zek² kabilesindendik.

En büyük ve en bilinen ada olan Kolıma ise muhteşem GULAG ül-

¹ (Rusça) Doğa - ç.n.

² Zaklyuçyonnyy krasnoarmeyets (Ru.) Sovyet askerî mahkûmu. "Mahkûm Kızıl Ordu Askeri" tamlamasının başındaki "z" ve "k" harflerinin pekiştirilmesiyle oluşturulmuş bir kelime. Zek, ZK, ZeKa gibi varyasyonları bulunur. - ç.n.

kesinin vahşet kutbuydu. Her ne kadar coğrafi olarak takımadalara bölünmüş bir bölge olsa da GULAG, ruhsal olarak bu adaya bağlıydı; halkını Zeklerin oluşturduğu, handiyse görünmez ve aynı zamanda var olan bir ülke gibiydi.

Bu takımadalar, içinde bulundukları diğer ülkeden çizgiler çekilerek parsel parsel ayrılmasına karşın bu ülkenin şehirlerine nüfuz etti, sokaklarındaki duvarlara asıldı. Ancak diğer ülkedeki yabancılar orada neler olup bittiğini hiçbir zaman anlamadı, çoğu kulaktan dolma, belli belirsiz şeyler duydu. Bir tek orada bulunanlar, gerçekte ne olduğunu bilenlerdi.

Ancak bunlar da takımadalarda konuşma yetisini yitirmişçesine sessizliğe gömülüyordu.

Sonunda, tarihimizde hiç beklenmeyecek bir geri dönüşle, bu takımadalar konusunda önemsiz birkaç şey açığa çıktı. Bir zamanlar bizi kelepçeleyen eller şimdi de uzlaşmacı tavırlarla avuçlarını açıyorlardı:

“Ne gerek var şimdi buna? Geçmiş karıştırmayalım. Derler ya, eskiyi hatırlayanın gözü çıksın!”

Yalnız o atasözünün devamı da var:

“Unutanın da iki gözü!”

Bir olayın üzerinden on yıllar geçtiğinde geçmişin yara izleri ve ırsırları bir şekilde iyileşir. Bu süre zarfında bazı adalar da sarsıldı, dağıldı ve Kuzey Buz Denizi’nin dalgaları altında ezildi. Gelecek yüzyıllarda ise öyle bir zaman gelecek ki bu takımadaların sakinlerinin buz külesinin içinde donmuş kemikleri, ihtişamlı bir semender gibi görünecek.

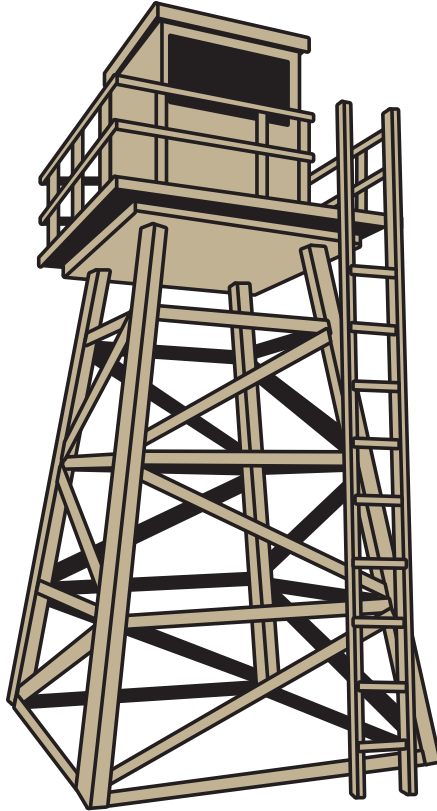
Takımadaların tarihini yazmaya cüret edemiyorum. Çünkü belgeleri okuma şansım hiç olmadı. Gerçi kimin, hangi zamanda böyle bir şans oldu ki? Zaten bu tarihi hatırlamak istemeyenlerin belgeleri tümünden yok etmek için yeterli zamanı olmuştur (ve olmaya da devam edecektir.)

Orada geçirdiğim on bir yılı ne utanç dolu günler ne de lanetli bir kâbus olarak nitelendirebilirim. Neredeyse sevgi duyduğum o çirkin dünyadan elime, mutluluk verici olaylar dizisinin sonucunda birçok hikâye ve mektup ulaştı. Size belki de etten ve kemikten bir şeyler iletebilirim, ne dersiniz? Hatta canlı etten, bugün bile yaşayan, canlı bir semenderden...

Bu kitapta hayali kişiler ve kurgusal olaylar yoktur. Kişiler ve mekanlar kendi isimleriyle anılmıştır. Yalnızca baş harfiyle adlandırılanlar, kişisel sebeplerden ötürü böyle adlandırılmıştır. Hiçbir şekilde adlandırılmadıysa da bu, tam olarak insan hafızasının isimleri tutmada zorlanmasından ötürü gelmektedir.

Bu kitabın bir kişi tarafından yazılması pek kolay bir iş değildir. Takımadalardan çıkarabildiklerime ek olarak hafızam, tenimde his-

BİRİNCİ BÖLÜM HAPİSHANE ENDÜSTRİSİ

TUTUKLANMA

Cilt 1

*“Diktatörlük devrinde ve dört bir tarafımız
düşmanlarla çevriliyken, yer yer gereksiz
yere yumuşar ve gereksiz yere nezaket gösterirdik.”*

Krilenko, “Prompartiya” davasında yapılan bir konuşma

Bu gizemli Takımadalara nasıl gidilir? Oraya her saat başı uçak kalkar, gemiler gider, trenler gümbürdeyerek ilerler. Ancak bu vasıtaların üzerinde varış noktasını belirten tek bir yazı bulamazsınız. Sovtunist ve Inturist’in¹ gişe memurları ve acenteleri, buraya gitmek için bir bilet istediğinizde çok şaşıracaklardır. Onların ne bu Takımadalardan ne de sayısız adacıklardan haberleri vardır.

Takımadaların idari kadrosu ise oraya MVD’nin² okulları aracılığıyla ulaşırlar.

Takımadaların muhafızları ise askerî kayıt büroları aracılığıyla oraya ulaştırılırlar.

Siz okuyucular ve ben gibi, oraya ölmek için giden insanlar ise yalnızca ve yalnızca tutuklanma yoluyla oraya ulaşabilirler.

Tutuklanma!! Bu olayın tüm bir yaşamın dönüm noktası olduğunu söyleyebilir miyiz? Üzerinize aniden bir yıldırım düşse ne olur?

¹ Sovyetler Birliği’nde yer alan turizm şirketlerinden ikisi - ç.n.

² Ministerstvo vnutrennyh del (Ru.) İçişleri Bakanlığı - ç.n.

Herkesin kaldıramayacağı ve çoğu zaman kafayı sıyırmasına yol açan bu ruhsal sarsıntı da neyin nesi?

Evrenin, içinde canlı yaşamını da barındıran birçok merkezi bulunur. Her birimiz aslında evrenin merkezindeyiz ve onlar size “Tutuklusunuz!” diye tısladıklarında bu evren birdenbire ikiye bölünür.

Halihazırda tutuklu iseniz de sizi bu depremden kurtaracak bir şey var mıdır?

Ancak o anda evrenin bu hareketini kavrayamayız ve yaşam deneyimlerimize göre ne kadar basit yahut sofistike bir insan olursak olalım dudaklarımızdan yalnızca şu sözler dökülür:

“Ben mi?? Peki neden??”

Bu soru, bizden önce milyon kez milyon kişinin tekrarladığı ve cevabını asla alamadığı bir sorudur.

Tutuklama, bir durumdan ötekine doğru, ani ve çarpıcı bir taşıma ve durum değişikliğidir.

Hayatımızın uzun ve kıvrımlı yolları boyunca birtakım çitleri, engelleri ya mutlu bir şekilde koşarak ya mutsuzca, bir şekilde aştık. Bu çitlerin bazıları çürümüş ahşaptan, kerpiçten, tuğladan, beton-
dan, hatta dökme demirdendi. Çitleri aşarken arkalarında ne olduğunu hiç düşünmedik. Gözlerimizle ya da zihnimizle bu çitlerin ötesini görmeye yeltenmedik. İşte böyle bir anda, GULAG ülkesinin sınırlarına, iki metre kalana dek yaklaştık. Öyle ya da böyle, bu çitlerde sıkı sıkıya yerleştirilmiş, iyi kamufle edilmiş sayısız kapıyı ve geçidi fark etmedik. Tüm, tüm bu kapılar bizim için hazırlanmıştı! Kapılardan en kaçınılmaz olanı hızla açıldı ve daha önce ağır işte çalışmadığı belli, fakat buna rağmen epey güçlü olan dört beyaz erkek eli bizi bacağımızdan, kolumuzdan, yakamızdan, şapkamızdan ve kulağımızdan yakaladı. Bizi bir çuval gibi sürüklediler ve arkamızdaki, geçmiş yaşamımıza açılan kapı, sonsuza dek kapandı.

“Yeter. Tutuklusunuz!”

Kuzu gibi melemek haricinde verebileceğimiz hiçbir cevap yoktu.

“Be-en mi?? Peki neden??...”

Tutuklama şöyle gerçekleşir. Şimdiki zamanın birdenbire geçmişe dönüştüğü ve imkânsızın tam teşekküllü bir şimdi haline geldiği, kör edici bir parlama ve darbedir.

İşte bu kadar. Ne ilk saatte ne de ilk gün, daha fazlasını öğrenemezsiniz.

KANALİZASYONUMUZUN TARİHİ

Cilt 1

İnsanlar günümüzde “Kültün” keyfi idaresine söverken her ne olursa laf dönüp dolaşıp bahsi geçen 37-38 yıllarına gelir. Bu da sanki ne öncesinde ne de sonrasında, sanki bir tek 37-38 yıllarında insanları alıp götürdükleri izlenimini uyandırır.

37-38 akıntısının tek olmadığını, hatta bu akıntıların en büyüğü bile olmadığını söylerken yanılmış olmaktan azıcık dahi olsa çekinmiyorum. Ancak bu akıntının, hapishanelerimizin kasvetli, kokuşmuş borularının içinde akan üç büyük akıntıdan bir tanesi olması mümkündür.

Bundan önce, güzel Ob Nehri’yle beraber, Tundradan Taygaya, 15 milyon insanın aktığı (azı yok fazlası var), 29-30’ların akıntısı vardı. Ancak okuma yazması, kayıt tutma alışkanlıkları olmayan köylüler gerilerinde, heyhat ki ne bir şikâyet ne de anı bırakabildiler. Sorgu memurlarına amansız geceler yaşatmayıp, tutanaklar tutturdular. Her şey, köy Sovyetlerinde oldu bittiye getirildi. Akıntının alıp götürdüğü, donu çözülmeyen yer tarafından emildi ve şimdilerde, en ateşli zihinler bile, bu olanlar Rus vicdanında yaralar açmamışçasına, olup biteni hatırlamaktan neredeyse aciz. Oysa Stalin (aynı zamanda siz ve biz), şu ana kadar bundan daha yaman bir suç işlememiştir.

Bundan sonra ise 44-46 yıllarının akıntısı baş gösterdi. Güzel Yenisey Nehri’yle beraber tüm uluslar kanalizasyon borularına sürüldü ve milyonlarca, milyonlarca kişi (gene bizim yüzümüzden) tutsak

alındı, Almanya'ya götürüldü ve daha sonra geri getirildi. (Yaraları hızla kabuk bağlamaları ve tüm insanların dinlenmesine, nefes almasına ve iyileşmesine gerek kalmaması için dağılayan Stalin'di.). Ancak bu akıntıda bile insanlar daha da yalınlaşıp, anı niteliğinde hiçbir şey yazmadılar.

1937 akıntısı ise, nüfuzu, parti geçmişi olan ve eğitimli insanları hedef almıştı. Çevrelerinde ve şehirlerde birçok yaralı insan bıraktılar: birçok eli kalem tutan insan! Nihayetinde herkes topyekûn yazmaya, konuşmaya başladı. Şimdiyse "otuz yedi yılı" dendiği zaman hatırlamayan yok! Volga, ulusal kederimiz!

Şimdi siz bir Kırım Tatarına, Kalmuk'a veya Çeçen'e "otuz yedi yılı" deyin, yapacağı tek şey omuz silkmek olacaktır. Leningrad için, ondan önce gelen "otuz beş yılı" varken neden "otuz yedi yılını" onurlandıracakmışım ki? Peki ya, sürgüne ikinci kez gidenler ve Baltık insanları için 48-49 yılları daha zorlu geçmedi mi? Üslup ve coğrafya meraklıları Rusya'da adını unuttuğum nehirler, akıntılar için sitem edeceklerse eğer, bana sayfa versinler! Akıntılardan başlarız, geri kalanı bir şekilde birleşir.

Çalıştırılmayan her organın köreldiği bilinmektedir.

Öyleyse, tüm canlılar üzerinde övülen ve büyütülen organların tek bir dokunacının körelmediği, aksine artarak kaslarını güçlendirdiğini biliyorsak, bizim Organlarımızın da (kendilerine bu iğrenç ismi taktılar) sürekli kendilerini çalıştırdıklarını anlamak zor olmayacaktır.

Borularda bir titreşim vardı. Basınç kâh tasarlanandan daha yüksek kâh daha alçak oluyordu. Ancak hapishane kanalları hiçbir zaman boş kalmıyordu. İçine sıkıştığımız kan, ter ve sidik bu kanallara sürekli hücum ediyordu. Bu kanalizasyonun tarihi, sürekli yutum ve akıntının tarihidir. Yalnızca sellerin yerini alçak sular ve tekrar seller alır. Akıntılar bazen birleşir ve büyür, bazen de küçülür. Ancak her daim dört bir taraftan, o büyüklü küçüklü birçok akarsu, oluklar aracılığıyla akmaya devam eder.

Milyonlarca tutuklu insandan oluşan akıntılardan ve göze çarpmayan, basit, düzinelerce akıntıdan eşit olarak bahseden listem, hâlâ çok eksik, sefil ve geçmişe nüfuz edebilme yeteneğimle sınırlıdır. Bilen ve hayatta kalan insanların birçok ekleme yapması gerekmektedir.

Bu liste, başlaması çok zor bir listedir. On yılların derinlerine indikçe, daha az tanık kaldığı için söylentiler söner ve kararır. Hiçbir tarihi vesika yoktur, var olanları da kilit altındadır. Aynı zamanda, acı

dolu İç Savaş yıllarını ve merhamet gösterilmesi beklenen barışın ilk yıllarını aynı kitaba almak, hiç de adil olmayacaktır.

Herhangi bir iç savaştan önce bile, Rusya'nın şu anki nüfus bütünlüğünün, Sosyalizmin hiçbir türüsüne hazır olmadığı, her şeyin pislik içinde olduğu apaçık görülmektedir. Diktatörlüğün ilk darbelelerinden biri Kadetler¹ (Çar'a göre devrimci mikroplar, proletarya egemenliğinde gerici mikroplar) üzerine inmiştir. Kasım 1917'nin sonunda, Kurucu Meclisin toplanması gerekirken toplanmadığı ilk tarihte Kadetler Partisi yasadışı ilan edildi ve tutuklamalara başlandı. Bu sıralarda "Kurucu Meclisi Savunma Birliği" ve "askerî üniversitelerinin" mensupları içeri tıkıldı.

Devrimin anlamına ve ruhuna uygun olarak, bu aylarda Kresta, Butırka ve bunlara bağlı birçok taşra hapisanesinin büyük zenginlerle dolu olduğunu tahmin etmek zor olmasa gerek. Yeni hükûmetin emirlerini yerine getirmeyen tanınmış kimseler, generaller, subaylar ve hatta bakanlık yetkililerine dek tüm devlet aygıtı hapisteydi. ÇEKA'nın ilk operasyonlarından biri, Tüm Rusya İşçi Sendikası grev komitesinin tutuklanmasıydı. NKVD'nin Aralık 1917 tarihli ilk genelgelerinden biri:

"Yetkililerin sabotajı göz önüne alındığında... Müsadere, zorlama ve tutuklamalardan geri durmadan, sahada azami inisiyatif göstermek."²

1917'nin sonunda V.İ. Lenin, "kesin bir devrimci düzen" kurmak için "ayyaşların, serserilerin, Karşıdevrimcilerin ve diğer kişilerin anarşi girişimlerinin acımasızca bastırılmasını"³ talep etmiştir. Yani Lenin, Ekim Devrimi'ne karşı asıl tehlikeyi ayyaşlardan bekliyordu. Karşıdevrimciler burada üçüncü sırada yer alsa da görev kapsamı olarak daha geniş bir alanda ele alındılar. V.İ. Lenin, 7 ve 10 Ocak 1918 tarihli "Rekabet Nasıl Yaratılır?" adlı makalesinde "Rus topraklarını her türlü zararlı haşerattan temizlemek"⁴ ifadesiyle tüm bu grupları tek bir ortak hedef haline getirdi. Böceklerden söz ederken, yalnızca devrimin yabancı sınıflarından olanlardan değil, "işten kaytaran işçilerden" de bahsediliyordu. (Araya zaman girmesi işte bu yüzden sıkıntıdır. İşçilerin ne yapıp ne edip diktatörlüğü eline geçirince neden işten kaytardıklarını anlamak bizim için olanaksızdır) ve ayrıca "... büyük bir şehrin hangi mahallesinde, hangi fabrikada, hangi köyde

¹ Anayasal Demokrat Parti üyelerinin takma adı. - ç.n.

² "Vestnik NKVD", 1917, No. 1, s. 4.

³ Lenin, *Sobr. soç. [Toplu Eserler - ç.n.]*, 5. Baskı, 35. Cilt, s. 68.

⁴ *a.g.e.*, s. 204.

SORUŞTURMA

Cilt 1

Yirmi, otuz, kırk yıl sonra Rusya’da neler olacağını düşünüp duran Çehov dönemi aydınları; işkence soruşturmaları açılacağı, kafataslarının demir bir halkayla sıkılacağı¹, bir insanın asit banyosuna daldırılacağı², çıplak bir şekilde bağlanıp karıncalar ve tahtakurularıyla işkence edileceği, gaz ocağında kızdırılmış bir harbinin anüse sokulacağı (gizli damga), cinsel organların çizmeyle yavaş yavaş ezileceği ve en hafifi, bir insanın bir hafta boyunca uykusuz ve susuz bırakılıp etleri kayanana dek dövüleceği yanıtını alsalardı eğer, Çehov’un hiçbir oyunu sonunu göremez, tüm kahramanlar tımarhaneye kapatılırdı.

Sadece Çehov’un kahramanları değil, yüzyılın başında RSDRP³ üyesi dâhil, hangi normal Rus insanı parlak geleceğe atılmış bu iftiraya inanabilirdi? Aleksey Mihayloviç döneminde pek tasvip edilmeyen, Petro döneminde barbarlık olarak görülen, Biron döneminde 10-20 kişiye uygulanan ve Yekaterina ile birlikte tamamen ortadan kalan işkenceler, 20. Yüzyıl’ın en parlak döneminde Sosyalist ilkelere göre dizayn edilmiş bir toplumda, uçakların çoktan uçmaya başladığı, sesli filmler ve radyonun ortaya çıktığı zamanda tek bir zalim tarafından gizli bir yerde değil, özel olarak eğitilmiş on binlerce vahşi insan tarafından savunmasız milyonlarca kurbana yapıldı.

Korkunç olan şimdi “kişilik kültü” olarak adlandırılan atalarımıza

¹ A.P.K-v’nin tanıklığına göre Doktor S.’ye uygulanmış.

² H.S.T-e’ye uygulanmış.

³ Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi - ç.n.

dönüş furyası mıdır? Yoksa, bizim o yıllarda Puşkin'in yüzüncü yılını kutlamamız mı? Cevapları çoktan alınmış olmasına rağmen Çehov oyunlarını hâlâ sahneye koymamız mı? Ya da daha kötüsü otuz yıl geçtikten sonra bize, bunlar hakkında konuşmanın lüzumsuz olduğunu söylemeleri mi? Eğer milyonların acısını hatırlarsanız, tarihin perspektifi bozulur! Ahlâkımızın özünü araştırırsak, maddi ilerlemeyi gölgeleriz! Yüksek fırınları, haddehaneleri, kazılmış kanalları daha iyi düşünün. Hayır, kanallara gerek yok... Kolıma altınını... Hayır, buna da gerek yok. Evet, hepsi mümkün; ancak ustaca, yücelterek...

Engizisyona neden lânet okuyoruz? Ateşle yapılanların dışında başka coşkulu dinî ritüeller yok muydu? Toprak köleliğinden niçin hoşnut değiliz? Sonuçta köylüye haftanın her günü çalışmak yasak değildi. Noel'de şarkı söyleyebiliyordu, hatta kızlar Hamsin Yortusu için çelenk örüyorlardı.

Yazılı veya sözlü efsanelerle 37 yılına atfedilen özellik, uydurulmuş suçlarda ve işkencelerde kendini gösterir.

Ancak bu tam olarak doğru değildir. Çeşitli yıllarda ve on yıllık zaman dilimlerinde, 58. madde gereğince yapılan hiçbir soruşturma gerçeği gün yüzüne çıkarmamıştı, sadece pis bir prosedürden ibaretti. Bu prosedür, kısa zaman önce özgür, bazen gururlu, ama her zaman hazırlıksız bir insanı eğip bükerek yanlarındaki demir kancalarla yaralamak, diğer ucunu görebilme umuduyla dua etmesi için nefes almanın olanaksız hâle getirildiği, o diğer ucun da onu Takımadaları'nın hazır bir yerlisi olarak vadedilen topraklara atacağı dar bir borudan sürüklemektir. (Akılsız biri her zaman direnir, borudan çıkışın veya geri dönüşün olduğunu sanır.)

Yazılı olarak kayıt altına alınmayan yıllar geride kaldıkça, hayatta kalan insanların dağınık tanıklıklarını bir araya getirmek de bir o kadar zorlaşıyor. Bize abartılı gelen eylemlerin, Organların faaliyete geçtiği ilk yıllarda (yeri doldurulamaz ve kurtarıcı faaliyetlerinin hissedilebilmesi amacıyla), başladığını söylüyorlardı; bu sayede kötü bir zamanda, düşmanların azalması sonucu Organların yok olmasının önüne geçilecekti. Kosıryev⁴ davasından da anlaşılacağı gibi, ÇEKA'nın konumu 1919'un başında sallantıdaydı. 1918 tarihli gazeteleri okurken, Moskova Yetimhanesi'nin çatısına (yükseklığe bakın!) toplar taşıyıp oradan Kremlin'i vurmak isteyen (yalnızca isteyebilirlerdi zaten!) 10 kişilik bir grubun bu korkunç komplosunu ifşa eden resmî bir rapora rastladım. Aralarında kadınların ve gençlerin de ol-

⁴ 1. Bölüm, 8. Kısım.

ması muhtemel, on kişilerdi. Topların sayısı ve nereden geldikleri bilinmiyor. Kalibreleri nedir? Merdivenlerden çatıya nasıl taşınır? Eğri bir çatıya, atış sırasında geri tepmeyecek biçimde nasıl yerleştirilir?

1937 düzenini öngören bu kurmacayı okuyanlar, ona inananlar vardı! 1921 yılındaki Gumilyov'un davası da böyle sahteydi.⁵ Aynı yıl Ryazan ÇEKA'sında, orada yaşayan aydınların "komplo" düzenlediği sebebiyle kurmaca bir dava açıldı, ancak gözü pek insanların protestoları Moskova'ya ulaşabildi ve dava durduruldu. Yine 1921 yılında, Doğa Kuvvetlerine Yardım Komisyonu'nun bir parçası olan Sapropel Komitesi'nin tümü vuruldu. O dönemdeki Rus bilim çevrelerinin düşünce ve ruh yapısına vâkıf olarak ve o yıllarda fanatizmin sis perdesiyle ayrılmamış bir biçimde, hiçbir araştırma yapmaksızın da bu davranın ne kadar değerli olduğunu anlayabiliriz.

13 Ekim 1920 tarihinde Dzerjinski, ÇEKA'ya yazdığı bir mektup-ta, ÇEKA'nın "sıklıkla iftira niteliğinde açıklamalara yol açtığını" belirtiyor.

E. Doyarenko'nun 1921 yılına dair anıları şunları gösterir: Lub-yanka mahkûmlarının bekleme odası, 40-50 tahta yatak, tüm gece götürülüp getirilen kadınlar. Kimse suçunu bilmiyor, genel hisleri boşuna orada oldukları yönünde. Tüm koğuştta sadece bir kişi suçunu biliyor: o da Devrimci Sosyalist. Yagoda'nın⁶ ilk sorusu: "Peki, siz niçin buraya düştünüz?" Demek istediği, bulmama yardım et de kendin söyle. 1930 yılında Ryazan GPU'su hakkında da kesinlikle aynı şey söyleniyor. Herkes boşuna orada olduğunu düşünüyor. Suçlamak için o kadar yersiz sebepler buluyorlardı ki, İ.D.T. sahte soyadı kullanmakla suçlandı. Soyadının gerçek olmasına rağmen 58-10, OSO'dan 3 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Neye kusur bulacağını bilemeyen sor-gu memuru şunu soruyordu:

"Ne iş yapıyorsunuzuz?"

"Planlamacıyım."

"Tesiste planlamanın nasıl yapıldığını ve yürütüldüğünü açıkla-yan bir yazı yazın. Neden tutuklandığınızı öğreneceksiniz." (Mektup-ta nasıl olsa bir şey bulacak.)

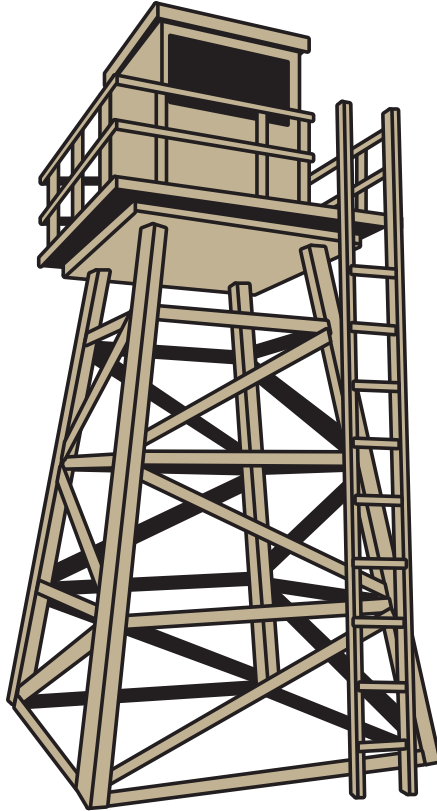
Onlarca yıldır bize *oradan* geri dönülmeyeceğini öğretmediler mi? 1939 yılındaki kasten ve kısa süreli salınmalar dışında, bir kişinin so-ruşturma sonrasında serbest bırakılması ile ilgili hikâyeler oldukça

⁵ A. A. Ahmatova, bana bu davayı düzenleyen ÇEKA mensubunun adını verdi: Yakov Agranov.

⁶ Genrih Grigoryeviç Yagoda, Sovyetler Birliği'nin çeşitli güvenlik teşkilatlarında başkanlık yapmış bir devlet adamı. 1938 yılında kurşuna dizilerek idam edildi. - ç.n.

İKİNCİ BÖLÜM

SONSUZ HAREKET

TAKIMADALARIN GEMİLERİ

Cilt 1

*“Tekerler de durmaz,
Tekerler...
Döner, dans eder değirmen taşları
Döner...”*
W. Müller

Büyülü Takımadaların binlercesi Bering Boğazı’ndan neredeyse İstanbul Boğazı’na kadar dağılır gider. Görünmezler ama ordadırlar. Bir vücuda, hacme ve ağırlığa sahip görünmez köleler de adadan adaya görünmeden sürekli taşınmak zorundadır.

Hangi yolla taşınırlar? Nasıl?

Bunu sağlamak için geniş limanlar, geçici cezaevleri, bir de kamp geçiş noktaları olan küçük limanlar vardır. Çelik kapalı vapurlar, vagonzaklar¹ vardır bunun için. Yolda onları sahil koruma botları ve tekneler yerine aynı çelik, kapalı hapisane araçları karşılar. Vagonzaklar belli bir programa göre hareket eder. Gerektiğinde kırmızı yük vagonlu trenler Takımadaların her köşesinden, limandan limana gönderilir.

Yerleşmiş bir sistem! Aceleye getirmeden onlarca senede kurulmuş. Besili, görmüş geçirmiş insanlar kurmuş bu sistemi. Mosko-

¹ Vagonzak, soruşturma altındaki kişilerin ve hükümlülerin taşınması için faaliyet gösteren özel tip bir tren vagonudur. - ç.n.

va'nın Kuzey istasyonundan Butırka, Presnenski ve Taganka hapis-hanelerinden gelenleri almakla tek sayılı günlerde saat 17.00'da Kineşma nöbetçileri sorumludur. İvanovo nöbetçileriye çift sayılı günlerde sabah altıda istasyona varıp, Nerehta, Bejetsk ve Bologoye'ye giden tutukluların aktarmalarını gerçekleştirmekle sorumludur.

Bunların hepsi size çok yakın, çevrenizde gelişen şeylerdir fakat siz görmezsiniz (ya da gözleriniz kapalıdır). Büyük istasyonlarda zavallı kölelerin indirilmesi ve bindirilmesi, yolcu peronundan oldukça uzak bir yerde gerçekleştirilir. Bu işleme yalnızca yol denetçileri ve makasçılar şahit olur.

Daha küçük istasyonlarda iki ambar arasındaki dar bir ara sokak da tercih edilir, burada hapishane aracı vagonun basamaklarına geri geri yanaşır. Tutukluların hiçbir zaman arkalarına dönüp istasyona, size bakmaya fırsatı olmaz, yalnızca araç merdivenlerini görme şansları vardır (zaten alçak yerde kalır, tırmanmaya güçleri yetmez). Araçla vagon arasındaki dar geçitte kalan nöbetçiler kükrercesine:

“Çabuk! Çabuk! Hadi! Hadi!” diye haykırır ve süngülerini sallarlar.

Elinizde valizler, file çantalar ve çocuklarla peronda acele acele ilerleyen sizin ortama yakından bakmaya fırsatınız olmaz.

“Neden trene ikinci bir yük vagonu bağladılar?” diye sorma gereği duymazsınız. Üzerinde hiçbir şey yazmaz ve ötekine çok benzer; tek fark pencerelerdeki demir parmaklıklı kafesler ve ardındaki karanlıktır. Her nedense askerler, anavatanın koruyucularından iki tanesi istasyonlarda aşağı inip ışık çalarak iki yanı dolaşır ve göz ucuyla vagonun altını kontrol eder.

Tren hareket eder ve yüzlerce sıkışmış tutuklunun kaderi, yıpranmış kalpleri dolambaçlı tren raylarıyla acele içinde ilerler, aynı dumanın ardından, aynı tarlalardan, aynı sütunlardan, aynı saman yığınlarından geçerler. Sizden sadece birkaç saniye ötede acı küçük izler bırakır, parmakların suda bıraktığı izler gibi. Bilindiği üzere tren hayatı hep böyledir: yatak için kesilmiş çarşaf, çaylar... Öklid uzayında aynı yerden üç saniye önce geçmiş bastırılmış dehşetin süpürülmesine gerçekten alışabilir misiniz? Siz, aynı kompartımanda dört kişi kaldığınız için memnuniyetsiz olan siz, aynı vagonun altında, aynı kompartımana on dört kişinin tıklıdığına inanabilir misiniz? Peki yirmi beş? Ya otuz?

“Vagonzak”, ne kötü bir kısaltma! Cellatlar tarafından yapılan her şey gibi. Bu vagonun mahkûmlar için yapılmış bir cezaevi oluğunu anlatmak isterler. Fakat hapishane belgeleri dışında hiçbir yerde bu

TAKIMADALARIN LİMANLARI

Cilt 1

Anavatanımızın geniş bir haritasını büyük bir masanın üzerine açın. Tüm bölge şehirlerine, tüm demiryolu kavşaklarına, rayların bittiği ve nehrin başladığı veya nehrin kıvrılıp patikaların başladığı tüm nakil noktalarına kalın siyah noktalar koyun. Ne oldu? Haritanın tamamı bulaşıcı hastalık taşıyan sinekler tarafından istila mı edildi? İşte Takımadaların limanlarının o görkemli haritasında karşılaştığınız şey bu.

Gerçek şu ki, bunlar o Aleksandr Grin'in bizi sürüklediği, taverenalarında rom içilen ve güzel kadınlarla ilgilendikleri büyüleyici limanlar değil. Burada ılık, mavi deniz de yoktur (Burada yıkanmak için su kişi başına bir litredir veya yıkanmayı çabucak halletmek için dört kişiye tek leğende dört litre su düşer). Ancak diğer tüm limanların romantizmi, pislikler, böcekler, küfürler, karışıklıklar, çok dillilik ve bitmek bilmeyen kavgalar burada da bolca vardır.

Üç-beş nakilde bulunmamış olan Zek nadirdir, birçoğu bir düzine yer hatırlar, GULAG'ın oğullarında ise bu sayı kolayca elliye bulur. Yalnız aralarındaki benzerlikler kafaları karıştırabilir: okuma yazma bilmeyen bir gardiyan, evrak işleri için yapılan tartışmalar, güneşin altında veya sonbahar ayazında uzun süren bekleyişler, uzun süren soyulup aranmalar, bakımsız saç kesimleri, soğuk, kaygan banyolar, kötü kokulu tuvaletler, küflü koridorlar, sıkışık, havasız, hemen hemen her zaman karanlık ve nemli koğuşlar, yerde ya da ranzada fark

etmeksizin iki yanınızda duran insan bedenlerinin sıcaklığı, lapa gibi ekmek, sanki siloda pişirilmişçesine pis kokan bir çorba.

Özellikle hafızası kuvvetli olan ve hatıralarını tek tek zihnine kazıyan kimsenin artık memleketi gezmesine bile gerek kalmamıştır. Bu nakiller sayesinde coğrafyayı zihnine güzelce yerleştirmiştir. Novosibirsk mi? Biliyorum, oradaydım. Kalın kütüklerden kesilerek yapılmış sağlam mavnalar. İrkutsk mu? Pencerelemin defalarca tuğlalarla örüldüğü yer burasıdır, onların Çarlık döneminde nasıl olduğunu, her bir duvarın farklılığından ve hangi havalandırma deliklerinin kaldığından anlayabilirsiniz. Vologda? Evet, kuleleri olan eski bir bina. Tuvaletler üst üstedir, çürüyen ahşap zeminler yukarıdan aşağıya akıtmaktadır. Usman? Ona ne demeli? Berbat, kokuşmuş bir hapishane, kemerli eski bir yapı. Üstüne üstlük burayı ağzına kadar doldururlar. Birileri dışarı çıktığında, hepsinin buraya nasıl sığıdığına inanamazsınız. Kuyruk, şehrin yarısı boyunca uzanır.

İşi bu kadar iyi bilen bir uzmana ona nakil hapishanesi olmayan bir şehir bildiğinizi söylemeyin. Böyle şehirlerin olmadığını size kuşkusuz kanıtlayacak ve haklı çıkacaktır. Salsk mı? Orada da nakil hapishanesi var, soruşturma birimleriyle birlikte. Her ilçe merkezinde durum böyle, ancak neden nakil gerçekleşmiyor? Sol-İletsk'te? Nakil var! Ribinsk'te? Peki ya eski bir manastır olan 2 Nolu hapishane? Ah, ölü, boş taş döşeli avlular, yosunla kaplı eski levhalar, hamamda temiz ahşap sandalyeler. Çita'da? 1 Nolu Hapishane. Nauşki'de? Orası hapishane değil, bir nakil kampı zaten. Torjok'ta? Orası da dağ başında bir manastırda.

Ya, artık anlıyor musun sevgili insan, bir şehirde nakil merkezi olmadan olmaz! Ne de olsa mahkemeler her yerde çalışıyor! Başka türlü onları kampa nasıl nakledeceğiz? Hava yoluyla mı?

Tabii ki, her nakil hapishanesi diğerine benzemez. Amcak hangisi daha iyi, hangisi daha kötü tartışmak da imkânsız. Üç-dört mahkûm bir araya gelir ve her biri mutlaka "kendisinininkini" övecektir.

"Evet, İvanovo o kadar ünlü bir nakil hapishanesi olmasa da 1937-38 kışında orada kalanlara bir sorun. Hapishane ısıtılmazdı ama kimse de üşümezdi, hatta üst ranzada çıplak yatıyorlardı. Boğulmamak için pencerelerdeki tüm camları kırarlardı. 21. koğuştaki oturma sayısı gereken yirmi kişi yerine üç yüz yirmi üç kişi vardı! Ranzaların altında su birikirdi ve suyun üzerine tahtalar serilir bunların üzerine yatılırdı. Kırık pencerelerden tam da oraya soğuk çekiyordu. Genel olarak, orada, ranzaların altında adeta bir kutup gecesi vardı: hâlâ hiç ılık

KÖLE KERVANLARI

Cilt 1

Vagonzakta yolculuk yorucudur, cezaevi arabası dayanılmazdır ve nakil işlemi kısa bir zaman sonra size sadece eziyet eder. Bu nedenle hepsini atlayıp kırmızı vagonlarla bir an önce kampa gitmek daha iyi olur.

Devletin çıkarları ile bireyin çıkarları her zaman olduğu gibi burada da örtüşür. Hükümlülerin şehir içi karayolları ile araç ve nakil personeliyle uğraşmadan doğrudan kampa götürülmesi de devletin yararınadır. Bu, GULAG'da artık iyice anlaşılmış ve ustaca çözüm yolları bulunmuştu. Kırmızı kervanlar (kırmızı sığır vagonlarından oluşmuş), mavna kervanları ve rayların ya da nehrin olmadığı yerlerde yaya kervanları vardır. (Mahkûmların at ve deve kullanmasına da izin verilmezdi).

Bu kırmızı trenler, mahkûmların durmaksızın çalıştıkları veya bir geçici kampın dolu olduğu yerlerde oldukça avantajlıdır. Böylelikle büyük bir mahkûm kitlesini bir seferde gönderebilirsiniz. 1929-31'de milyonlarca köylü böyle gönderildi. Leningrad'ı Leningrad'ın dışına böyle sürdüler. Otuzlu yıllardan sonra Kolima'ya gönderilmeye başlandılar. Her gün böyle bir tren Sovgavan'a, Sovyet limanı Vanino'ya, anavatanımızın başkenti Moskova'dan kalkardı. Her bir bölge şehri de oraya kırmızı trenler gönderirdi, ancak her gün değil. 1941'de Volga'daki Alman Cumhuriyeti Kazakistan'a bu şekilde taşındı ve o zamandan beri diğer tüm uluslara da aynı şey yapıldı. 1945'te, Rusya'nın hayırsız oğulları ve kızları, Almanya'dan, Çekoslovakya'dan,

Avusturya'dan gelenler, hatta batı sınırına kendileri gelenler bile bu trenlerle nakledildi. 1949'da ise elli sekizinci madde mahkûmları kırmızı trenlerle özel kamplara taşındı.

Vagonzaklar üstünkörü bir demiryolu tarifesine göre çalışır, kırmızı trenler ise önemli bir GULAG generali tarafından imzalanan önemli emirleri takip eder. Vagonzak hiçbir şeyin bulunmadığı bir yere gidemez, gideceği yerin sonu mutlaka hapishanesi olan bir istasyona hiç yoksansa fakir, küçük bir kasabaya varır. Burada da çatısı olan bir hapishane vardır. Ancak kırmızı tren boşluğa da gidebilir, nereye varırsa varsın hemen yanında denizden, bozkırdan veya taygadan, Takımadaların yeni bir adası yükselir.

Her kırmızı vagon mahkûmları hemen taşıyamaz, önce hazırlanmalıdır. Ancak okuyucunun düşünebileceği türden bir hazırlık değil bu, mesela oraya taşınan insanlar için kömür ve kireç kalıntıları süpürüp temizlenmese de olur. Ayrıca kış geldiğinde soba yakılmasını da beklemeyin (Knyaj-Pogost'tan Ropça'ya kadar olan demiryolu hattı inşa edildiğinde, henüz genel demiryolu ağına dahil edilmemişti ve mahkûmları yine de sobası veya ranzası olmayan bu vagonlarda taşımaya başladılar. Mahkûmlar kışın donmuş kar zemininin üzerinde yatıyorlardı ve sıcak yemek dahi alamıyorlardı, çünkü tren her zaman bir günden daha kısa sürede varış noktasına ulaşmayı başarıyordu. Orada on sekiz, yirmi saat yatabileceğini ve hayatta kalabileceğini hayal edebilenler hayatta kalabilir!). Gerçek hazırlık şudur: Vagonların zeminleri, duvarları ve tavanları bütünlük ve sağlamlık açısından kontrol edilmelidir, küçük pencereleri güvenli bir şekilde demirlerle kapatılmalıdır, zeminde drenaj için bir delik açılmalı ve etrafı sık çivili tenekeyle güçlendirilmelidir, vagon platformları düzenli ve belirli aralıklarla tren boyunca eşit dağıtılmalı (üzerlerinde makineli tüfek bulunan nöbetçi direkleri vardır) ve eğer platformlar yetersizse, ek platformlar inşa edilmelidir, vagonların çatılarına tırmanmak için merdivenler kurulmalıdır, projektörlerin yerleştireceği yerler iyi düşünülmeli ve kesintisiz bir güç kaynağı sağlanmalıdır, uzun saplı ahşap tokmaklar yapılmalı, karargah sınıfı için bir vagon eklenmeli veya o yoksa konvoy şefi, operasyon görevlisi ve nöbetçiler için iyi donanımlı ve ısı yalıtımlı barakalar yapılmalıdır, nöbetçi ve mahkûmlar için mutfaklar düzenlenmelidir. Yalnızca bunlardan sonra vagonların yanına eğik bir yazıyla "özel ekipman" veya "çabuk bozulabilir" gibi ifadeleri tebeşirle yazabilirsiniz. (Yevgeniya Ginzburg, *Yedinci Vagon*'da kırmızı tren nakillerini, bizi detay vermekten kurtaracak biçimde canlı bir şekilde tasvir etmiştir.)